

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА – НЕОБХІДНА УМОВА ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Постановка проблеми. Кардинально новим завданням сучасності є перехід до економіки інноваційного типу – до економіки знань в інформаційному суспільстві, що відбувається в умовах глобалізації економіки, політики та культурного життя. Це об'єктивно потребує модернізації всієї системи освіти й іншого ніж раніше, ставлення до людських ресурсів, що перетворюються у людський капітал. Для розв'язання цієї проблеми необхідні нові фахівці, підготовку яких забезпечують професійні заклади освіти. Основними цілями професійної освіти, як відомо, є:

– підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією, орієнтується у суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи з власного фаху на рівні світових стандартів, готового до професійного зростання, соціальної і професійної мобільності;

– задоволення потреб особистості в одержанні відповідної освіти.

Це, у свою чергу, вимагає створення нових освітніх стандартів, що забезпечуватимуть підготовку кадрів на основі компетентнісного підходу до результатів освіти, які відпоідатимуть сучасності.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемою компетентнісного підходу в освіті займалися російські й українські вчені: В. Байденко, Н. Бібік, Е. Зеєр, І. Зимняя, Л. Коваль, О.Локшина, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Пометун, Ю. Татур, А. Хуторський та ін. Аналіз літератури свідчить, що питання про суть понять «професійна компетентність» і «професіоналізм» та співвідношення між ними розглядаються вченими неоднозначно.

Проблемою формування фахівця-професіонала займалися: В. Гладкова, С. Дружилов, О. Журавльов, О. Коваленко, М. Лазарєв, Ю. Нагірний, О. Романовський, О. Щербаков та ін. Однак у проведених дослідженнях ще наявна певна невизначеність відносно формування професійної компетентності педагога та його професіоналізму, що вельми актуально у сучасних умовах підготовки конкурентоздатного педагога.

Мета статті полягає у розгляді, аналізі різних підходів до визначення понять: «професіоналізм педагога», «професійна компетентність педагога» взаємозв'язок між ними.

Виклад основного матеріалу. Нині відбувається процес орієнтації не на ґрунтовність знань, які набув випускник у процесі навчання, а на його компетенції, головним чином, на здатність у вдосконаленні знань, вмінь у професійній діяльності, набуття нових знань і компетенцій.

Компетенція – здатність застосовувати знання, вміння і особистісні якості для успішної діяльності в певній галузі. Компетентність особистості має певну структуру, елементи якої пов'язані зі здатністю людини до розв'язання різних проблем у повсякденному, професійному або соціальному житті [4, с. 36].

У структурі компетентності особистості представлені такі елементи:

- компетентність у сфері пізнавальної діяльності;
- компетентність у сфері соціально-громадської діяльності;
- компетентність у сфері професійно-трудової діяльності;
- компетентність у культурній і побутовій сферах.

Єврокомісія з освіти рекомендує використовувати такі ключові компетенції, якими має володіти кожний європеєць:

- компетенція у галузі рідної мови;
- компетенція у сфері іноземних мов;

- математична і фундаментальна природничо-наукова і технічна компетенції;
- комп'ютерна компетенція;
- навчальна компетенція;
- міжособистісна, міжкультурна, громадянська, соціальна компетенції;
- компетенція підприємства;
- культурна компетенція [4, с. 17].

Компетентнісні моделі бакалавра і магістра описують:

- набір компетенцій, якими має володіти випускник ВНЗ;
- сукупність видів діяльності й узагальнення задач, для виконання яких він підготовлений;
- рівень підготовленості до розв'язування комплексу узагальнюючих задач щодо використання у широкому спектрі об'єктів діяльності.

Відповідно до наявної класифікації компетенції підрозділяються на спільні (універсальні) і предметно-спеціалізовані (професійні).

Універсальні компетенції мають надпредметний, інтегрований характер і формуються у межах різних форм навчання незалежно від контрактної навчальної дисципліни освітньої програми впродовж усього періоду навчання. Вони включають когнітивні і комунікативні здібності особистості, скажімо, здібність до аналізу і синтезу, до самостійного навчання і планування, співпраці і спілкування та ін.

Професійні компетенції поділяють на загальнопрофесійні у відповідності до видів діяльності і профільно-спеціалізовані.

Загальнокультурні компетенції включають соціально-особистісні і загальнокультурні, загальнонаукові й інструментальні, а також професійні.

Професійні компетенції включають загальнопрофесійні і професійно-спеціалізовані за видами професійної діяльності.

Компетентнісний підхід в освіті передбачає оволодіння відповідними компетентностями і компетенціями.

Дослідження свідчать, що сучасна освіта має бути орієнтованою не стільки на поширення знань, скільки на оволодіння компетентностями, що дозволяє готувати конкурентоздатного фахівця.

Науковці розглядають різні види спеціальних компетентностей. Скажімо, А. Маркова [7] вказує на наявність таких видів компетентностей:

- спеціальна компетентність, що виявляється у володінні професійною діяльністю, здатністю проектувати подальший професійний розвиток;
- соціальна компетентність як відповідальність за результати своєї праці, високий рівень професійної взаємодії та спілкування;
- особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження;
- індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації та розвитку індивіду в межах професії.

А. Деркач, В. Зазикін [4] розглядаючи компетентність у професійній галузі, виділяють п'ять головних компонентів:

- гностичний або когнітивний компонент, що характеризує наявність необхідних професійних знань;
- регулятивний компонент, що дозволяє використовувати наявні професійні знання для розв'язання професійних завдань;
- рефлексивно-статусний компонент, який дає право за рахунок визнання авторитарності діяти саме так;
- нормативний компонент, що визначає коло повноважень, сферу професійної дії;
- комунікативний компонент, необхідність якого зумовлена тим, що багато видів професійної діяльності завжди здійснюється в умовах ділового спілкування і взаємодії.

Тому компетентність виявляється, насамперед, у спілкуванні.

Таким чином, коли мова йде про сутнісні характеристики компетентності на рівні загального та особистого, слід розкривати зміст усіх зазначених компонентів. З цих позицій необхідно підходити до вивчення і розвитку професійної компетентності та її окремих видів. Ми вважаємо, що рівень професійної компетенції залежить і від особистісних якостей суб'єкта діяльності – інтелектуальної активності, здібностей, пізнавальної потреби, мотивації професійних та особистісних досягнень.

Слід особливо підкреслити, що у дослідженнях професійна компетентність не ототожнюється з професіоналізмом (особливо з професіоналізмом особистості), проте розглядається як необхідна умова його досягнення. Основні відмінності компетентності від професіоналізму, за даними А. Деркача і В. Зазикіна, виявляються у домінуванні гностичного або когнітивного компонента, що відображає наявність у компетентної особистості необхідних професійних знань; меншій ролі регулятивного компонента; важливої ролі рефлексивно-статусного компонента, що дає право за рахунок визнання авторитетності діяти певним чином, а також регулюючої функції нормативного компонента, що визначає коло повноважень, сферу професійної реалізації, що впливає на форми поведінки та стосунки. Тобто у процесі вивчення компетентності слід акцентувати увагу, насамперед, на системі знань, меншою мірою відповідних їм умінь (сфері здійснення компетенції), факторах регуляції діяльності і відносин у практичному застосуванні цих знань. Особистісно-професійні якості суб'єкта праці або управління у даному випадку виконують, хоча і значиму, але все-таки другорядну функцію. У цьому полягає головна відмінність професійної компетентності від професіоналізму особистості та діяльності.

Розглядаючи професійну діяльність педагога, виокремимо три її аспекти: педагогічне спілкування, індивідуально-психологічні, професійні якості та педагогічну діяльність, продуктивність якої на пряму залежить від професіоналізму педагога.

В основі професіоналізму педагога лежить його професійна компетентність. Аналіз наукової літератури свідчить, що є різні підходи до пояснення сутності професійної компетентності педагога.

В. Сластьонін під професійною компетентністю розуміє єдність теоретичної і практичної готовності педагога щодо здійснення педагогічної діяльності і характеризує її як професіоналізм, а також можливість реалізації професійної готовності педагога у його соціальних діях, виявляючи наявність або відсутність успішності своїх дій [8, с. 125].

А. Нікіфоров у своїх працях розглядає професійну компетентність як методологічний принцип керівництва і взаємодії суб'єктів навчального процесу, а також знання педагогом своєї справи, рівень його освіти [3, с. 11].

На думку І. Ісаєва, А. Міщенко, Є. Шиянова, професійна компетентність педагога виражає «єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності». При цьому основу структури компетентності педагога складають багаточисельні педагогічні вміння, що характеризують цю готовність.

Н. Абульханова надає суттєве значення конкретно-предметним знанням фахівця або, на її думку, «тільки вони виступають першоосновою формування всієї професійної компетентності», тому система підготовки педагога має забезпечити засвоєння відповідних знань, тому що вони є необхідною умовою щодо реалізації процесу праці [1].

Деякі науковці, розглядаючи професійну компетентність педагога, виділяють такі її види: комунікативна, предметна, психолого-педагогічна, методична В. Адольф, М. Жуков, Л. Петровська, Є. Кузьмін, Ю. Ємельянов.

Н. Кузьміна розширює цей перелік і окремими видами педагогічної компетентності вважає:

- спеціальну компетентність у дисципліні;
- методичну компетентність;
- психолого-педагогічну компетентність;

- диференційно-психологічну компетентність;
- рефлексію педагогічної діяльності.

Пріоритетом є знання і вміння.

Щодо точки зору зарубіжних експертів на складові педагогічної компетентності, то у США педагогів приймають на роботу за результатами тестів, у зміст яких закладено п'ять аспектів:

- основні вміння;
- загальний кругозір;
- знання предмету, що викладається;
- знання з педагогіки, психології і філософії;
- майстерність учителя.

Ураховуючи взаємозв'язок понять «компетентність», «професіоналізм», розглянемо професіоналізм з точки зору особистісно-діяльнісного підходу, що забезпечить його цінність.

Російські науковці вважають, що органічне поєднання високого рівня виконання професійної діяльності з певними особистісними якостями складають професіоналізм (В. Синенко, А. Маркова, Н. Кузьміна).

Нині науковці розглядають два поняття з проблеми професіоналізму: педагогічний професіоналізм і професіоналізм педагога (Л. Гребенкіна, В. Синенко), хоча більшість дослідників розглядають їх окремо. Це виявляється у визначенні сутнісних характеристик професіоналізму педагога як системної інтегральної характеристики особистості, що становить взаємозв'язок педагогічної компетентності, майстерності, професійно-значимих якостей, індивідуальності кожного вчителя, який забезпечує ефективність і оптимальність педагогічної діяльності.

Висновок. Отже, нами встановлено, що професійні знання, вміння, що виступають основою будь-якої професійної діяльності, загального розвитку і широкої ерудиції є недостатніми для становлення педагога-професіонала, у зв'язку з тим, що для педагогічної професії вирішальне значення мають моральні якості особистості (доброта, милосердя, повага, любов до людей та ін.).

Розуміння педагогічної компетентності пов'язуємо з діяльністю педагога, його здатністю виконувати певні професійні дії, в основі яких лежать необхідні професійні знання, вміння, що створюють «фундамент» професіоналізму педагога. Стосовно особистісних якостей педагога, то вони наповнюють внутрішнім змістом педагогічну діяльність і необхідні для становлення педагога-професіонала.

Таким чином, поняття «професіоналізм» ширше за своїм значенням ніж поняття «компетентність», оскільки, крім діяльнісного аспекту, воно включає певні характеристики особистості фахівця, тому педагогічна компетентність становить лише одну зі сторін професіоналізму педагога.

Література:

1. Психология и педагогика : учебное пособие / Под ред. К. А. Абульхановой, Н. В. Васиной, Л.Г. Латева, В. А. Слостенина. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук. – К. : Плеяда, 2005. – 120 с.
3. Вербова К. В. Психология труда и личность учителя : учебное пособие [Текст] / К. В. Вербова, С.В. Кондратьева. – Минск : Гродно, 1991. – 372 с.
4. Деркач А. А. Акмеология / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 286 с.
5. Кабанова Т. А. Тестирование в современном образовании : учеб. пособие для вузов / Т. А. Кабанова, В. А. Новиков. – М. : Высш. шк., 2010. – 381 с. : ил.
6. Локшина О. Развитие компетентного подхода в образовании Европейского Союза / О. Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 2. – С. 16-21.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 257 с.
8. Слостенин В. А. Антропологический подход в педагогическом образовании [Текст] / В. А.

У статті розглядаються питання формування професіоналізму педагога, його професійної компетентності, зіставляються наявні наукові підходи до визначення, сутності і змісту цих понять.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професіоналізм, формування компетентності педагога, професіоналізм педагога.

В статье рассматривается вопрос формирования профессионализма педагога, его профессиональной компетентности, сопоставление существующих научных подходов к определению сущности и содержания этих понятий.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессионализм, формирование компетентности педагога, профессионализм педагога.

The questions of pedagogue's professionalism's formation, his professional competence have been considered in the article. Available innovative approaches to designation, essence and content of these notions have been compared.

Keywords: competence, professionalism, pedagogue's competence formation, pedagogue's professionalism.